

OCENA POZIOMU DECENTRALIZACJI FINANSOWEJ NA UKRAINIE WEDŁUG WSKAŹNIKÓW KSZTAŁTOWANIA CZĘŚCI DOCHODOWEJ BUDŻETÓW LOKALNYCH

Iryna Tsymbaliuk

doktor nauk ekonomicznych, docent,

Wschodnioeuropejski Uniwersytet Narodowy imienia Łesi Ukrainki, (Łuck, Ukraina)

tsymbaliuk_i@ukr.net

Adnotacja. W artykule rozpatruje się problematykę zabezpieczenia zasobami finansowymi organów władzy lokalnej w kontekście przeprowadzenia decentralizacji na Ukrainie. Metodologiczną podstawą badania są metody ogólnonaukowe i specjalistyczne, które obejmują analizę teoretyczną, systematyzację istniejących podejść do oceny decentralizacji finansowej i kształtowane systemy głównych wskaźników wyznaczenia jej poziomu, a także metod analizy statystycznej obliczonych wskaźników, wykorzystywanych w badaniu zmian zabezpieczenia finansowego organów samorządowych w procesie decentralizacji finansowej. Na podstawie wyników badawczych określono istotę decentralizacji i przedstawiono jej główne formy. Wyznaczono, iż decentralizacja finansowa jest niezbędnym elementem danego procesu, istota której polega na przekazaniu zasobów finansowych oraz innych istotnych elementów gospodarczych z poziomu centralnego na poziom lokalny. Przeprowadzono analizę teoretyczną istniejących metod oceny decentralizacji finansowej. W celu najbardziej wiarygodnej oceny decentralizacji finansowej uzasadniono celowość wykorzystania i przeprowadzono odpowiednie obliczenia wskaźników decentralizacji dochodów. Ustalono, iż poziom decentralizacji finansowej na Ukrainie jest niewystarczający, a jego wzrost nie ma konkretnie wyrażonej pozytywnej tendencji, co świadczy o niskiej efektywności reform decentralizacyjnych na Ukrainie. Jako perspektywę kolejnych badań wyznaczono naukowe uzasadnienie kierunków aktywizacji procesów decentralizacji, m. in. w kierunku nadania organom samorządowym wystarczających zasobów finansowych w celu wykonania przez nich powierzonych im obowiązków zabezpieczających rozwój regionalny.

Słowa kluczowe: decentralizacja finansowa, wskaźniki decentralizacji finansowej, decentralizacja dochodów, zasoby finansowe, dochody budżetów lokalnych, lokalne podatki, organy władzy samorządowej, niezależność organów samorządowych.

EVALUATION OF THE LEVEL OF FINANCIAL DECENTRALIZATION IN UKRAINE BASED ON THE INDICATORS OF THE LOCAL BUDGET REVENUES FORMATION

Iryna Tsymbaliuk

PhD, Associate Professor of the Department of Finance, Banking and Insurance,

Lesya Ukrainka Eastern European National University, (Lutsk, Ukraine)

Summary. The article deals with the problem of providing financial resources of local self-government bodies in the context of decentralization in Ukraine. The methodological basis of the study is both general scientific and special methods that include theoretical analysis, systematization of existing approaches to the assessment of financial decentralization and the formation of a system of basic indicators for determining its level, as well as a method of statistical analysis of calculated indicators that was used to study the changes in financial security of self-government bodies in the process of financial decentralization. According to the results of the research, the essence of decentralization has been determined and its main forms are

presented. It is argued that financial decentralization is a necessary component of this process, the content of which is the transfer of financial resources and other economic influence leverage from the central to the local level. Conducted theoretical analysis of existing methods of financial decentralization evaluation. For the most reliable estimation of financial decentralization, is substantiated expediency of use and corresponding calculations of decentralization indicators of incomes are made. It is established that the level of financial decentralization in Ukraine remains insufficient and its growth does not have a clearly expressed positive trend, which is a shining factor in the low inefficiency of decentralization reforms in Ukraine. Prospects for further researches have identified a scientific basis for accelerating the processes of decentralization, in particular, to provide local self-government bodies with sufficient financial resources to fulfill their assigned responsibilities for regional development.

Keywords: financial decentralization, indicators of financial decentralization, decentralization of incomes, financial resources, revenues of local budgets, local taxes, local self-government bodies, independence of local self-government.

ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ ЗА ПОКАЗНИКАМИ ФОРМУВАННЯ ДОХІДНОЇ ЧАСТИНИ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

Ірина Цимбалюк

*к.е.н, доцент, доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки,
(Луцьк, Україна)*

Анотація. У статті розглянуто проблему забезпечення фінансовими ресурсами органів місцевого самоврядування в контексті проведення децентралізації в Україні. Методологічною основою дослідження є як загальнонаукові, так і спеціальні методи, які охоплюють теоретичний аналіз, систематизацію існуючих підходів до оцінки фінансової децентралізації та формуванні системи основних показників визначення її рівня а також метод статистичного аналізу розрахованих показників, що використовувався для дослідження змін фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування у процесі фінансової децентралізації. За результатами дослідження визначено сутність децентралізації та наведено основні її форми. Стверджується, що фінансова децентралізація є необхідною складовою цього процесу, зміст якої полягає у передачі фінансових ресурсів та інших економічних важелів впливу з центрального на місцевий рівень. Проведений теоретичний аналіз існуючих методик оцінки фінансової децентралізації. Для найбільш достовірної оцінки фінансової децентралізації обґрунтовано доцільність використання та проведені відповідні розрахунки показників децентралізації доходів. Встановлено, що рівень фінансової децентралізації в Україні залишається недостатнім та його зростання не має чітко вираженої позитивної тенденції, що є свідченням низької неефективності децентралізаційних реформ в Україні. Перспективами подальших досліджень визначено наукове обґрунтування шляхів активізації процесів децентралізації, зокрема у напрямку надання місцевим органам самоврядування достатніх фінансових ресурсів для виконання ними покладених на них обов'язків щодо забезпечення регіонального розвитку.

Ключові слова фінансова децентралізація, показники фінансової децентралізації, децентралізація доходів, фінансові ресурси, доходи місцевих бюджетів, місцеві податки, органи місцевого самоврядування, незалежність місцевого самоврядування.

Вступ. Здійснення реформ публічного управління вимагає перерозподілу фінансових ресурсів для виконання органами регіональної і місцевої влади покладених на них повноважень, стимулювання розвитку відповідних територій.

Внаслідок цього злободенним постає питання здійснення ефективної фінансової децентралізації, яка має бути спрямована на забезпечення регіонів адекватними фінансовими ресурсами, мітігацію негативних наслідків розширення прав і обов'язків органів місцевого самоврядування, справедливий розподіл податкових надходжень між адміністративно-територіальними одиницями, а також стимулювання регіонального розвитку.

Проведення реформ обумовило зацікавленість широкого кола українських та зарубіжних науковців у вивченні питань побудови децентралізованого державного управління. У наукових працях широко представлені дослідження основних аспектів децентралізації фінансової системи, розкритий зарубіжний досвід та визначені перспективи його реалізації в Україні для забезпечення сталого просторового розвитку її регіонів (Бориславська, 2012; Луніна, 2016; Осипенко, 2016; Павліха, 2006; Сало, 2013 та ін..) розглядаються питання забезпечення фінансової автономії органів місцевого самоврядування та основні підходи щодо розрахунку рівня фіскальної децентралізації (Валігура, 2016; Глуха, 2011, Корнєєв, 2009; Крисоватий, 2012 та ін.).

Проте, наявність проблем щодо забезпечення органів місцевого самоврядування достатніми фінансовими ресурсами для повного втілення ідеї бюджетної децентралізації в життя, доводить необхідність та актуальність подальших досліджень цієї проблеми.

Мета і завдання дослідження. Мета статті полягає у визначенні особливостей фінансової децентралізації в Україні та проведенні оцінки її рівня за показниками дохідної частини місцевих бюджетів. Завданнями статті є визначення сутності фінансової децентралізації; аналіз існуючих методик оцінки її рівня; відбір основних показників для проведення оцінки та їх розрахунок; формулювання відповідних висновків щодо рівня фінансової децентралізації в Україні.

Методи дослідження. Методологічною основою дослідження є як загальнонаукові, так і спеціальні методи: пошуково-бібліографічний, який охоплює систематизацію і класифікацію друкованих джерел із питань децентралізації; теоретичного аналізу та синтезу – при дослідженні існуючих підходів до оцінки фінансової децентралізації та формуванні системи основних показників визначення її рівня; статистичного аналізу розрахованих показників, що використовувався для дослідження змін фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування у процесі фінансової децентралізації. З метою забезпечення достовірності одержаних результатів використовувалися методи наукової ідентифікації і зіставно-порівняльного аналізу.

Результати та їх обговорення. В умовах тривалої фінансової нестабільності та централізації державного управління наділення органів місцевого самоврядування (ОМС) реальними фінансовими ресурсами набуває критичного значення. Підтвердженням цього є суспільно-політичні дискусії щодо «регіонів-годувальників» України, дієздатності ОМС, відповідності фінансових ресурсів ОМС їх фактичним повноваженням, створення фінансово самодостатніх територіальних громад, перекладання відповідальності за проблеми на місцевому рівні на вищі органи державної влади.

У загальному, під децентралізацією розуміють систему управління, при якій частина функцій центральної влади переходить до місцевих органів

самоуправління; розширення прав низових органів управління (Білодід, 1980, с. 60). Таким чином, під децентралізацією варто розуміти процес передачі від центральних органів влади до місцевих повноважень і функцій, необхідних для вирішення питань розвитку відповідних територій.

В науці виділяються наступні форми децентралізації (Крисоватий, 2012, с. 83):

1) політична (демократична) децентралізація. Передбачає передачу частини повноважень державної влади місцевому і регіональному самоврядуванню;

2) адміністративна (бюрократична) децентралізація полягає у делегуванні органами центральної державної влади функцій і повноважень органам місцевої та регіональної державної влади, які отримують часткову фінансову (бюджетну) автономію;

3) територіально-просторова децентралізація. Є формою децентралізації, що зводиться до впровадження цільових програм та розвантаження міст та промислових комплексів, в тому числі шляхом появи нових;

4) економічна (фінансова) децентралізація. Її зміст полягає у передачі фінансових ресурсів та інших економічних важелів впливу з центрального на місцевий рівень.

Фінансова децентралізація є складним аспектом децентралізації публічного управління. Вона є своєрідним мірилом: рівня демократичності та компетентності публічної адміністрації; адекватності політичної системи до суспільних очікувань; рівня довіри до органів місцевого самоврядування та рівня сприйняття державною владою потреб суспільства в цілому та органів місцевого самоврядування зокрема; якості контролю у публічній сфері та відповідальності; зрештою, вона є оцінкою адекватності адміністративно-територіального устрою держави (Бориславська, 2012, с. 129).

Зауважимо, що в чинному законодавстві України показники фінансової децентралізації, а також вимоги до їх обчислення або використання відсутні. Своєрідною апроксимацією є показники фінансової самодостатності, визначені у Методиці проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації державної регіональної політики, а саме темп зростання (зменшення) доходів місцевих бюджетів (без трансфертів), доходи місцевих бюджетів (без трансфертів) у розрахунку на одну особу населення, темп зростання (зменшення) податкового боргу за грошовими зобов'язаннями платників податків без урахування податкового боргу платників податків, які перебувають у процедурах банкрутства або щодо яких судом прийнято рішення (постанову) про зупинення провадження у справі. Однак, зазначені показники жодним чином не характеризують явище фінансової децентралізації, а є радше певним відображенням стану місцевих фінансів та соціально-економічної ситуації в регіоні в цілому.

Що стосується оцінки власне фінансової децентралізації, то українські вчені переважно досліджують динаміку і структуру місцевих бюджетів, показники щодо частки доходів (видатків) місцевих бюджетів у зведеному бюджеті (Валігура, 2016, с. 123; Глуха, 2011, с. 139; Михайленко, 2014, с. 95; Хлівний, 2012, с. 25).

Таким чином, враховуючи механізм вибору показників фінансової децентралізації (фактори та критерії), а також зазначені вище підходи українських вчених, ми вважаємо, що для найбільш достовірної оцінки фінансової децентралізації необхідним є обчислення показників децентралізації доходів, зазначених у таблиці 1.

Показники децентралізації доходів

Показник	Спосіб розрахунку	Тлумачення показника
Частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті	обсяг доходів місцевих бюджетів / обсяг доходів зведеного бюджету	Характеризує формальну роль місцевих органів влади у розподілі фінансових ресурсів
Частка власних доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті	обсяг доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів / обсяг доходів зведеного бюджету	Характеризує фактичну роль місцевих органів влади у розподілі фінансових ресурсів
Частка власних доходів місцевих бюджетів у доходах місцевих бюджетів	обсяг доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів / обсяг доходів місцевих бюджетів	Характеризує рівень самостійності місцевих бюджетів з урахуванням переданої їм державою на довгостроковій основі додаткової доходної бази. Є оберненим показником до частки міжбюджетних трансфертів у доходах місцевих бюджетів.
Частка місцевих податків і зборів в доходах місцевих бюджетів	обсяг доходів місцевих бюджетів від місцевих податків і зборів / обсяг доходів місцевих бюджетів	Характеризує частину доходів цих бюджетів, які формуються за рахунок податків і зборів, що встановлюються ОМС.
Частка доходів бюджету розвитку у доходах місцевих бюджетів	обсяг доходів бюджетів розвитку місцевих бюджетів / обсяг доходів місцевих бюджетів	Дає інформацію про те, який обсяг надходжень місцевих бюджетів спрямовується на здійснення інвестиційної та інноваційної діяльності.

Побудовано автором на основі (Корнєєв, 2009, с. 275; Кравченко, 1999, с. 487; Луніна, 2016, с. 61; Бориславська, 2012, с. 212; Осипенко, 2016, с. 233; Сало, 2013, с. 324; Бикидарова, 2010, с. 145).

Під час дослідження фінансової децентралізації необхідним є визначення кількісних параметрів її оцінки. Лише за допомогою конкретних числових даних можна робити обґрунтовані висновки про незалежність місцевого самоврядування, проведення реформи децентралізації влади в країні або, навпаки, про посилення ролі центральних органів влади у розподілі фінансових ресурсів.

Для проведення оцінки фінансової децентралізації в Україні були використані інформаційні матеріали та статистичні дані Інституту бюджету та соціально-економічних досліджень, Міністерства фінансів, Державної казначейської служби за 2013-2017 рр. Результати розрахунку показників, які відображають рівень децентралізації доходів місцевих бюджетів наведені у таблиці 2.

Показники децентралізації доходів

Показник, млн. грн.	Рік, %				
	2013	2014	2015	2016	2017*
Частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті	49,9	50,8	45,2	46,8	49,4
Частка власних доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті	23,8	22,2	18,5	21,8	22,6
Частка власних доходів місцевих бюджетів у доходах місцевих бюджетів	47,6	43,6	40,9	46,6	45,7
Частка доходів бюджету розвитку у доходах місцевих бюджетів	6,0	4,8	7,9	12,8	9,8
Частка місцевих податків і зборів у доходах місцевих бюджетів	3,3	3,5	9,2	11,6	10,5

Розраховано автором на основі даних річних звітів про виконання бюджету Казначейської служби України (Казначейська служба України, 2017).

Протягом досліджуваного періоду частка доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті мала різновекторне спрямування, так знизившись у 2013-2015 рр. із 49,9 % до 45,2% у подальшому вона знову почала зростати, склавши 49,4 % у 2017 році.

Частка власних доходів місцевих бюджетів (тобто, доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів) у зведеному бюджеті мала тенденцію до незначного падіння у 2013-2014 роках та до підвищення у 2015-2017 роках. У 2017 р. значення цього показника становило 22,6 %.

Частка власних доходів у загальному підсумку доходів місцевих бюджетів за досліджуваний період не відзначалась стабільною динамікою. Так, подібно до попереднього показника, знижуючись до 2015 р., у 2016 р. вона суттєво зросла, однак відразу ж наступного 2017 р. знову скоротилась і склала 45,7 %.

Частка доходів бюджету розвитку у 2015-2017 рр. істотно виросла майже у 2 рази порівняно з 2013-2014 рр., склавши 9,8% у 2017 році. Звідси випливає, що місцеві органи влади основну частину коштів бюджету спрямовували на здійснення заходів щодо будівництва, реконструкції і реставрації об'єктів виробничої, комунікаційної та соціальної інфраструктури. Разом з тим, із доходів бюджету розвитку у 2015 р. було вилучено єдиний податок (БКУ, 2015, ст. 71), як наслідок зросло фінансування за рахунок коштів, переданих із загального фонду відповідного бюджету (рис. 1).

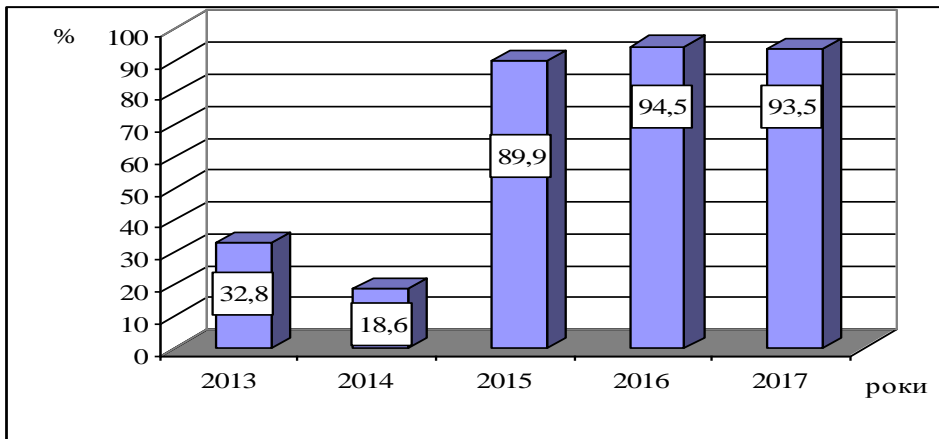

Рис. 1. Частка надходжень із загального фонду місцевих бюджетів у доходах бюджетів розвитку

Складено автором на основі (Бюджетний моніторинг, 2017).

Місцеві податки і збори починаючи із 2015 р. підвищили свою значимість, забезпечивши станом на 2017 р. 10,5 % від доходів місцевих бюджетів. Такі зміни стали наслідком чергової податкової реформи та трансформації структури податкової системи України. Зокрема у 2015 р. відбулись зміни елементів місцевих податків і зборів, а саме правил визначення об'єкта, бази оподаткування і розширенням кількості платників. У цьому ж році земельний податок і орендна плата за земельні ділянки державної і комунальної власності були віднесені до складу місцевих податків і зборів, що дало можливість розширити повноваження органів місцевого самоврядування щодо їх встановлення. Також розширення системи місцевого оподаткування було пов'язане зі зростанням надходжень від єдиного податку у зв'язку з включенням до його складу колишнього фіксованого сільськогосподарського податку та широкого використання єдиного податку для оптимізації оподаткування, передусім, у роздрібній торгівлі та ІТ-галузі. Зростання частки забезпечило також розширення бази податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки та введення оподаткування нежитлової нерухомості.

В умовах пошуку оптимальних шляхів проведення реформи місцевого самоврядування важливими є питання перенесення тих чи інших податкових платежів на місцевий рівень, закріплення загальнодержавних податків за місцевими бюджетами, розширення податкових повноважень органів місцевої влади (Підцерковний, 2015, с. 99). Протягом 2015-2017 років надходження від місцевих податків і зборів займали друге місце у структурі доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) після ПДФО (рис. 2).

Як помітно із вищенаведеного рисунку, у 2015-2017 роках порівняно з 2013-2014 роками відбулося зниження частки ПДФО у доходах місцевих бюджетів приблизно на 15%. Це пояснюється тим, що у 2015 р. у зв'язку зі змінами до глави 11 Бюджетного кодексу, були введені в дію нові пропорції зарахування надходжень від ПДФО до місцевих бюджетів: 15% замість 25% до обласних бюджетів, 60% замість 75% до бюджетів міст обласного значення, 40% замість 50% до бюджету міста Києва.

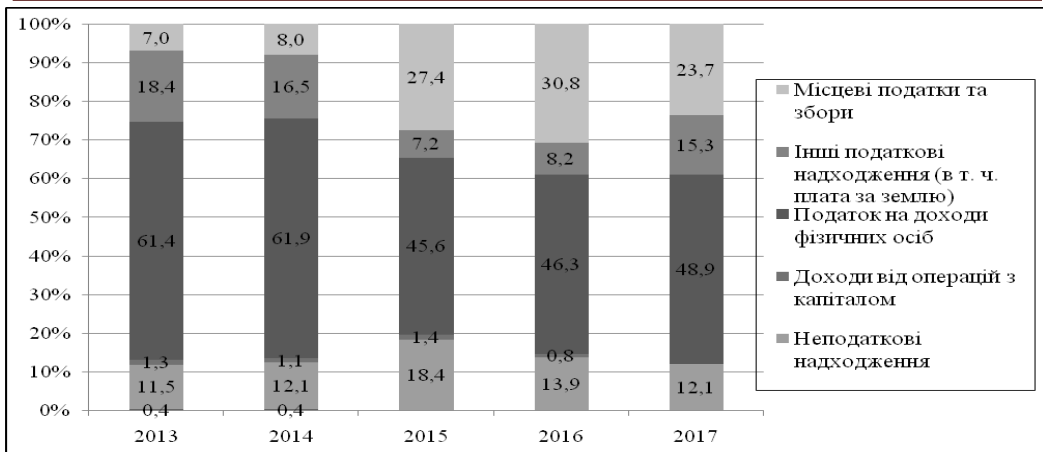

Рис. 2. Структура доходів місцевих бюджетів у 2013–2017 роках без урахування міжбюджетних трансфертів

Складено автором на основі (Бюджетний моніторинг, 2017).

Обговорення. Узагальнюючи результати можна відмітити, що отримані значення частки доходів місцевих бюджетів у зведеному бюджеті свідчать про те, що рівень перерозподілу фінансових ресурсів через місцеві бюджети, незважаючи на всі зміни у сфері децентралізації, лишається стабільним. На сьогодні місцеві бюджети формують дещо менше половини доходів зведеного бюджету, тобто і надалі більшість доходів централізується у державному бюджеті.

Частка власних доходів місцевих бюджетів без урахування міжбюджетних трансфертів у зведеному бюджеті є індикатором рівня фактичного розподілу фінансових ресурсів місцевими органами влади. Розраховані показники свідчать, що лише четверта частина доходів зведеного бюджету надходить у повне розпорядження місцевим органам влади. Вважаємо, що у контексті децентралізаційних процесів цей показник є досить низьким для забезпечення їх фінансової самостійності.

Проведений аналіз свідчить, що практично всі доходи бюджету розвитку формуються за рахунок коштів, переданих із загального фонду відповідного бюджету. Така ситуація призводить до того, що ОМС, які характеризуються низьким рівнем фінансової самодостатності, будуть, у першу чергу, спрямовувати доходи бюджету на вирішення поточних проблем, а не на розвиток регіону.

До того ж варто відмітити, що так і не вдалось досягнути стійкого зростання частки місцевих податків та зборів у структурі надходжень місцевих бюджетів. Аналіз надходжень до місцевих бюджетів, а також зміни частки власних доходів у їх структурі свідчить проте, що проведені в межах реформи зміни, а саме передача на місцевий рівень 10 % надходжень від податку на прибуток підприємств (крім податку на прибуток, які сплачують підприємства, що перебувають у державній власності), акцизного податку з роздрібного продажу підакцизних товарів, 100% плати за надання адміністративних послуг та державного мита не дозволили повною мірою компенсувати вилучення ПДФО, а тому не сприяють зміцненню фінансового забезпечення органів місцевого самоврядування та не відповідають проголошеному напрямку реформ в контексті розпочатої децентралізації.

Виявлені коливання показників децентралізації доходів свідчать про відсутність планомірного та дієвого процесу передачі фінансових повноважень на місця та дозволяють зробити висновок, що органи місцевого самоврядування мають обмежений вплив на формування власних фінансових ресурсів. В Україні, фактично, продовжує здійснюватися централізоване збалансування доходів і видатків місцевих бюджетів.

Висновки. Зміни до бюджетного та податкового законодавства, які набули чинності у 2015 р., забезпечили розширення власної дохідної бази органів місцевої влади. Разом з тим, встановлено, що рівень фінансової децентралізації в Україні залишається недостатнім та його зростання не має чітко вираженої позитивної тенденції, що є свідченням низької неефективності децентралізаційних реформ в Україні. У світлі останнього, перспективами подальших досліджень є наукове обґрунтування шляхів активізації процесів децентралізації, зокрема у напрямку надання місцевим органам самоврядування достатніх фінансових ресурсів для виконання ними покладених на них обов'язків щодо забезпечення регіонального розвитку.

References:

1. Bikidarova, N. O. Finansova decentralizaciâ mîsceaogo samovrâduvannâ [Financial decentralization of local self-government]. *Ekonomîčnij visnik Donbasu*, 2 (20), 145-151.
2. Borislavska, O., Zaveruha Ĭ., Skolik A. *Decentralizaciâ publičnoï vladi: dosvid êvropskikh kraĭn ta perspektivi Ukraĭni*. Centr politiko-pravovih reform. Kyiv, Vyd-vo Moskalenko O. M.
3. Ĭnstitut bûdžetu ta socialno-ekonomîčnih doslidžen (2017). *Bûdžetnij monitoring*. Retrieved from <http://www.ibser.org.ua/publications/monitoringcategory>
4. Valigura, V., Ambrik, L. Finansovî efekti fiskalnoï decentralizaciï v Ukraĭni [Financial effects of fiscal decentralization in Ukraine]. *Svit finansiv*. 2 (47). 123-135.
5. Gluha, Â. G., Bondarenko, O. O. Osnovni pidhodi šodo rozrahunku rivnâ fiskalnoï decentralizaciï [The main approaches to calculating the level of fiscal decentralization]. *Visnik Akademĭi mitnoï službi Ukraĭni*. Economy. 2. 139-144.
6. Deržavna kaznačejska služba Ukraĭni (2018). *Vikonannâ Deržavnogo bûdžetu*. Oficĭjnij veb-sajt. Retrieved from <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/doccatalog/>
7. Kornêêv, M. V. Finansova avtonomiâ organiv mîscevoogo samovrâduvannâ [Financial autonomy of local self-government bodies]. (Doctoral dissertation). Sumi.
8. Kravčenko, V. Ĭ. *Miscevi finansi Ukraĭni [Local Finances of Ukraine]* Pidručnyk. Naukovodoslidnij finansovij ĭn-t. Kyiv, Vyd-vo Znannâ.
9. Lunina, Ĭ. O. Bûdžetna decentralizaciâ: cili ĭ naprâmi reform [Budget Decentralization: Goals and Directions of Reform]. *Ekonomika Ukraĭni*. 1. 61-75.
10. Mihajlenko, S., Zubrilina, S. (2014). Finansovo-bûdžetna decentralizaciâ: ocinka rivnâ ta naprâmi rozširennâ [Fiscal decentralization: assessment of the level and directions of expansion]. *Visnik TNEU*. 4. 95-102.
11. Osipenko, S. O. Miscevi bûdžeti v umovah decentralizaciï finansovih resursiv (Doctoral dissertation). Melitopol.
12. Pavliha, N. V. Principi prostorovogo menedžmentu stalogo rozvitku [Principles of large-scale management of sustainable development]. *Ekonomika Ukraĭni*, 1, 40-45.
13. Pidkerkovnij B. V. Sutnist podatkovoï avtonomiï organiv mîscevoogo samovrâduvannâ [Essence of tax autonomy of local self-government bodies]. *Sučasnij stan ekonomiki: problemi ta perspektivi rozvitku : materialĭ mižnarodnoï naukovo - praktičnoï ĭnternet-konferenciï ekonomîčnogo sprâmuwannâ*. Ternopil, 99-101.

14. Krisovatij, A. Ī., Gerčakivskij, S. D., Ībragimov, M. R. *Regionalna fiskalna politika: teoretični zasadi ta praktični dominantni realizaciï v Ukraïni* [Regional fiscal policy: theoretical foundations and practical dominant in Ukraine]. Ternopil, vyd-vo TNEU.
15. Salo, T. V. Decentralizaciâ finansovoï sistemi: stan ta ocïnka rïvnï v Ukraïni [Decentralization of the financial system: state and assessment are equal in Ukraine]. *Efektivnist deržavnogo upravlinnâ*. Lvïv, Vyd-vo LRĪDU NADU, 324–330.
16. *Slovník ukraïnskoï movi: v 11 tt. (1970-1980)*. Kyiv, Naukova dumka, vol. 2. Retrieved from http://ukrlit.org/slovnky/slovnky_ukraïnskoï_movy_v_11_tomakh
17. Hlïvnij, V., Grizoglazov, D. Fiskalna decentralizaciâ na mïsevomu rïvnï [Fiscal decentralization at the local level]. *Rinok cïnnih paperïv Ukraïni*. 8. 25-28.